

STAROVEKÉ GRÉCKO

Grécko má výhodnú polohu medzi Európou a Blízkym východom. Prírodné podmienky sú vhodné na chov oviec a kôz. Má pomerne veľké nerastné bohatstvo. Na ostrovoch sú bohaté ložiská kovov.

V 3. storočí pred n.l. vznikli na území Grécka tri veľké civilizáčnne okruhy:

- Kykladská kultúra
- Minojská kultúra
- Mykénska kultúra

Boli to kultúry pravdepodobne ovplyvnené vtedy vyspelejšími civilizáciami Blízkeho východu a Egypta. Vďaka prístupu k moru sa tu začal rozvíjať rybolov, moreplavba a obchod.

KYKLADSKÁ KULTÚRA:

Rozkladala sa na Kykladských ostrovoch v Egejskom mori. Obyvateľstvo tvorili pravdepodobne prisťahovalci z Malej Ázie. Poznali bronz. Obchodovali s Krétou a ostatnými oblasťami v Stredozemnom mori. Z umenia sa zachovali nahé kamenné, prevažne ženské idoly.

MINOJSKÁ KULTÚRA:

Prvá antická kultúra čisto európskeho typu.

Nachádzala sa na ostrove Kréta, nazvaná podľa kráľa Minoa. Podľa legendy mal kráľ manželku Pásifae, ktorá s býkom boha Poseidona stvorila Minotaura (človek s býčou hlavou). Minos ho dal zavrieť do labyrintu. Zabit' sa ho podarilo až Théseovi za pomoci Ariadnnej nite (Minoova dcéra).

Podľa inej legendy bola Kréta rodom boha Dia.

Obyvateľstvo tvorili pravdepodobne Chetiti z Malej Ázie, alebo vzišli z egyptskej kolonizácie. Zatiaľ nie je celkom známe.

Kréta bola prvým námorným impériom na svete (thalassokracia = námorná moc). Kyklady boli ich prvé kolónie. Obchodovali so Sýriou, pevninským Gréckom a severnou Afrikou, hlavne s Egyptom. Hlavnou komoditou bola meď.

Najskôr bola Kréta rozdelená na malé kráľovstvá, neskôr tvorila zrejme jednotnú monarchiu ktorej hlavným mestom bol Knóssos s centrálnou vládou na čele s kráľom, jeho aristokratickou družinou a úradníckym aparátom. Ekonomicky činné obyvateľstvo tvorili roľníci, pastieri, rybári, remeselníci, námorníci a otroci. V obytných štvrtiach bola pitná voda, kanalizácia, stoky, podzemné skladišťa obilia, vína a oleja pre 4 000 ľudí. Centrá s palácmi boli vo Faiste, Hagii Triade, Malii, Zakrose a na Knóssose (zrúcanina paláca v Knóssose s najstarším trónom sveta – alabastrovým, vykopal Arthur Evans). Pevnosti nemali hradby.

Písalo sa na mäkké fľové tabuľky. Najskôr vzniklo písmo hieroglyfické-piktografické (20. stor. pred n.l., najstaršie písmo Európy) z ktorého sa neskôr (18. stor. pred n.l.) vytvorilo lineárne písmo A (zatiaľ nerozlúštené). Príchodom Achájcov sa zmenilo na lineárne písmo B = rečtiná (15. stor. pred n.l., rozlúštené Johnom Chadwickom a Michaelom Ventrisom).

Náboženstvo: kult bohyne Matky (Zeme), neskôr pomenovaná ako Rheia, matka Dia. Posvätné zvieratá – had, býk. Obete boli väčšinou zvieracie, v čase ohrozenia detské, niekedy kanibalské slávnosti (Rhein manžel Kronos bol známy ako požírač detí, takmer zjedol aj malého Dia). Obojstranná sekera labrys sa používala hlavne pri rituáloch.

Prvý krát sa tu stretávajú s konkrétnymi menami božstiev.

Umenie: odzrkadil sa na ňom vplyv Egypta. Sošky zo slonoviny, bronzu alebo hliny symbolizujúce hadiu bohyňu alebo kňazky. Keramika, fresky, glyptika (nástená maľba, ktorá používala čisté farby), kamenné vázy, mramorové idoly, medené nástroje.

Zánik minojskej kultúry: erupcia Thery (ostrov Santorin, podľa poslednej hypotézy okolo roku 1 628 pred n.l.) = minojské loďstvo zničené, palác v Knóssose unikol skaze len náhodne (v ten deň vraj západný vietor, vrstvy popola padli na pobrežie Malej Ázie. Zánik zapríčinili aj iné, doposiaľ neobjasnené príčiny a príchod dórov.

MYKÉNSKA KULTÚRA:

Nazvatá podľa najdôležitejšieho centra tých čias.

Príchod prvých grécky hovoriacich kmeňov (Achajci) na grécku pevninu, kde sa zmiešali s domorodým obyvateľstvom a pretvorili ich kultúru tak ako ju poznáme z neskoršieho obdobia.

Zlatý vek heladskej kultúry s výstavnými mohutnými palácmi – Mykény, Týryns, Pylos, Théby, Sparty, Orchomenos, Iolkos, Athény. Na rozdiel od Kréty, paláce boli ohradené hradbami z obrovských kameňov, tzv. kyklopské alebo pelagické stavby (nazvané podľa Pelasgov, pôvodných obyvateľov Grécka). Hradba Mykén mala hlavnú bránu s reliéfom dvoch levov – Levia brána.

Na čele stál vládca – vanax, majiteľ rozsiahlych pozemkov, stád dobytky a koní, s veľkou autoritou v komunite. Tá bola organizovaná podľa rodov združených do bratstiev (frátrie), ktoré boli základnou jednotkou kmeňa (fýla). Okolo roku 1 400 pred n.l. dobyli Krétu, prevzali nadvládu v Egejskom mori, uplatnili svoj vplyv v stredomorí a prebrali lineárne písmo B.

Bojovali proti Tróji (Trójska vojna: 1 194-1 184 pred n.l.). Podľa Homéra bol na príčine únos Heleny, manželky Spartskeho kráľa Menelaa. Výsledkom bolo zničenie Tróje. Tróju objavil Heinrich Schliemann roku 1 870 a dokázal historické jadro Homérovho eposu. Trójske hradby boli z nepálených tehál a drevených trámov, múry s bránami a vežami z neotesaných kameňov. Okrem toho sa podarilo vykopat' poklad kráľa Prima (6 700 zlatých predmetov) a diadém Heleny z Argu. V Mykénach sa našli šachtové hroby vládcov a Agamemnonova maska zo zlata (Agamemnonovi však nepatrila). Na keramike boli prevažne morské motívy.

Asi v 12. storočí pred n.l. mykénska kultúra zaniká.

GRÉCKO:

TEMNÉ alebo HOMÉRSKE OBDOBIE (asi 1 100-800 pred n.l.):

Prvú vlnu prisťahovalcov do Grécka tvorili Achajci, po nich nasledovali Ióni a napokon v 12. stor. pred n.l. Dóri. Po etape prerozdelenia území nastal čas vytvorenia novej sídliskovej štruktúry ktorej základom bol oikos, t.j. sebestačná domácnosť. Výsledkom bol vznik mestského štátu = polis. Spoločnosť bola organizovaná v pokrve spríbužených rodoch (genos) a bratstvách (frátriách), ktoré sa spájali do kmeňa (fýlia). Základ štátu tvorili kmeňové zväzy vedené basileom s právomocami vojvodu, súdca a hlavného kňaza. Časom ho nahradila ekonomicky silná rodová aristokracia.

Remeselníctvo bolo na primitívnej úrovni. Obyvateľstvo sa zaoberalo poľnohospodárstvom, pasením oviec a kôz.

Obdobie informačného temna, pretože literárne doklady pochádzajú len z Homérových eposov Iliada a Odysea. Obyvatelia vtedy ešte písmo nepoznali.

V Homérskom období sa začal formovať aj panthéon hlavných božstiev:

12 BOHOV NA OLYMPÉ:

ZEUS: vládca neba a zeme, otec bohov a ľudí

- ATÉNA:** bohyňa múdrosti¹
- POSEIDÓN:** boh mora
- DIMITRA:** bohyňa poľnohospodárstva
- APOLLÓN:** (inak zvaný **Foivos**) boh svetla, hudby a prorociev²
- ARTEMIS:** bohyňa mesiaca a lovu
- HERMÉS:** boh obchodu a prorociev, posol bohov, posol duší
- AFRODITÉ:** bohyňa krásy a lásky, manželka **Hefaista**
- ÁRES:** boh vojny
- HEFAISTOS:** boh ohňa a umenia, Afroditin manžel
- HESTIA:** bohyňa rodinnej pohody
- HÉRA:** ochrankyňa rodinného krbu a vydatých žien

MENŠÍ BOHOVIA:

- DIONÝZOS:** boh vína a dobrej nálady
- ASKLAPIOS:** boh lekárstva
- HÁDES:** boh podsvetia
- PANAS:** boh lesov a pastierskeho života
- PRIAPOS:** boh plodnosti
- ERÓS:** bôžik lásky, syn Afrodity a Áresa
- THEMIS (alebo THEMIDA):** bohyňa spravodlivosti³

ARCHAICKÉ OBDOBIE (800 – 500 pred n.l.):

Je dobou **konštituovania mestských štátov**. Gréci chápali mestský štát ako politicky suverénnu, hospodársky sebestačnú komunitu občanov, jeho územná definícia bola druhoradá. **Veľkou gréckou kolonizáciou (8.-6. stor. pred n.l.)** do Stredomoria a Čiernomoria sa **zväčšovali grécke obchodné aktivity**. Najstaršou gréckou kolóniou bol **ostrov Pithékúsi, dnešná Ischia blízko Neapolského zálivu (pred polovicou 8. stor. pred n.l.)**. **Zdokonalila sa námorná doprava, špecializovali sa remeslá, vzniklo peňažné hospodárstvo (koncom 7. storočia pred n.l. začali Gréci raziť mince), unifikovali sa miery a váhy.**

Prehľbujúca sa sociálna a majetková diferenciacia viedla k zmenám. Výsledkom bol **vznik ranej gréckej tyranie**, ktorá ukončila vládu rodovej aristokracie a vyústila v konštituovanie klasických mestských štátov v rôznom postavení v politickom spektre od demokracie po oligarchiu.

ARCHAICKÁ SPARTA:

nazývaná aj **Lakedaimón**.

rozdelenie spoločnosti:

- a.) **Spart'ania** – jediní plnoprávni občania, menšina orientovaná na udržanie si nadvlády vojenskou cestou,
- b.) **perioikovia**, t.j. bývajúci okolo, osobne slobodní, ale neplnoprávni občania, povinní platiť dane a slúžiť vo vojsku,
- c.) **heiloti**, t.j. podrobení, ztročení roľníci, poskytovaní štátom spart'anským rodinám do dedičného užívania.

organizácia spoločnosti:

vládnuca vrstva – **rodová aristokracia**

Štátne orgány:

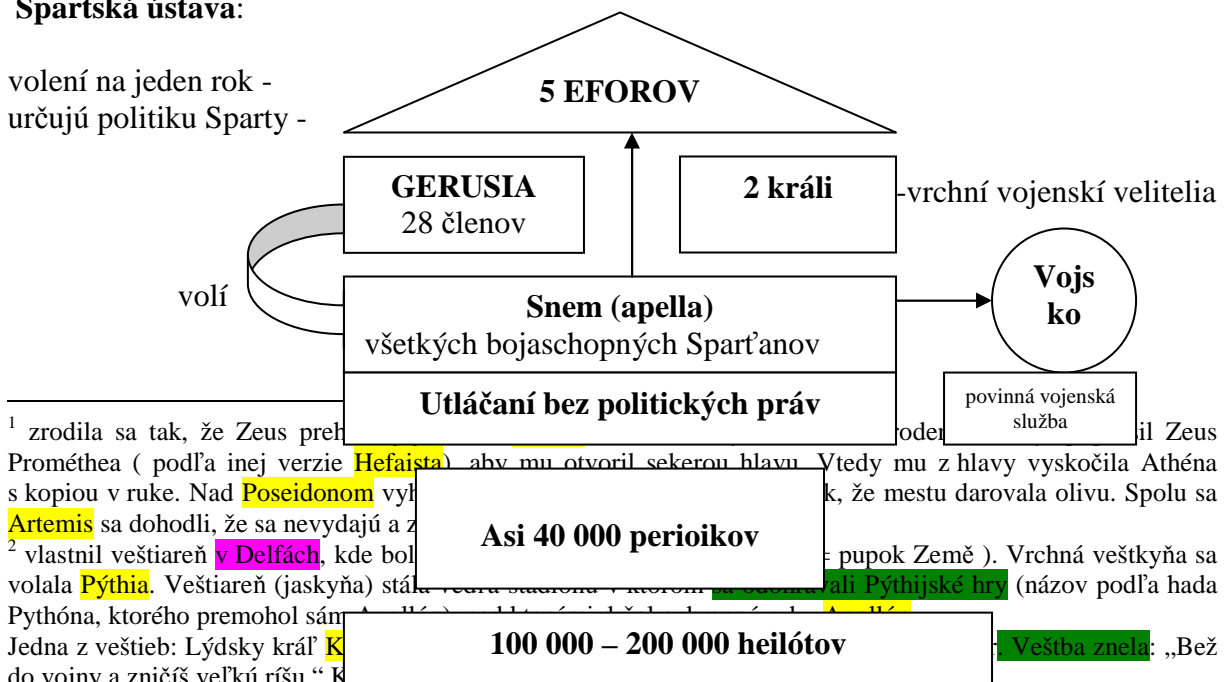
- dvaja **archagetovia** (králi), dedičná doživotná funkcia
- **gerúsia** (rada starších) s právomocou správnu, súdnu a zákonodarnou,
- **zbor 5 eforov** – volení najvyšší úradníci s najvyššími kompetenciami **apella**, t.j. ľudové zhromaždenie Spart'anov.

Veľkú pozornosť venovali vojenskej výchove. Spartské deti od šiestich rokov žili vo vojenských družinách v ktorých sa učili v boji so zbraňami, spolu sa stravovali, bývali v stanoch. Žili veľmi skromne a striedmo, ich charakteristikou bolo aj stručné (lakonické) vyjadrovanie.

Sparta zaujala miesto jedného z najmocnejších štátov v Grécku a na konci archaického obdobia sa stala hegemónom tzv. **Peloponézského spolku (550 pred n.l.)**, ktorý zahŕňal takmer celý polostrov.

Spartská ústava:

volení na jeden rok -
určujú politiku Sparty -

¹ zrodila sa tak, že Zeus prehľbil Zeus Prométhea (podľa inej verzie **Hefaista**) aby mu otvoril sekerou hlavu. Vtedy mu z hlavy vyskočila Athéna s kopiou v ruke. Nad **Poseidonom** vyl...

² vlastnil veštiareň v **Delfách**, kde bol... (pupok Zeme). Vrchná veštkyňa sa volala **Pýthia**. Veštiareň (jaskyňa) stala...

Jedna z veštieb: Lýdsky kráľ **Kroisos**... **Veštbá znela:** „Bež do vojny a zničíš veľkú ríšu.“ K...

³ v Delfách vlastnila veštiareň ktorú predala Apollónovi, ktorého naučila prorockému umeniu.

ARCHAICKÉ ATÉNY:

rozdelenie spoločnosti:

- a.) plnoprávni občania:
  - **eupatridai**, t.j. potomkovia otcov, čiže aristokracia,
  - **goómori**, t.j. strední a drobní roľníci,
  - **demiurgoi**, t.j. remeselníci, obchodníci, námorníci,
  - **thétes**, t.j. nádenníci,
- b.) **metoikovia**, t.j. cudzinci bez občianskych práv,
- c.) otroci.

organizácia spoločnosti:

vládnuca vrstva – **eupatridi**.

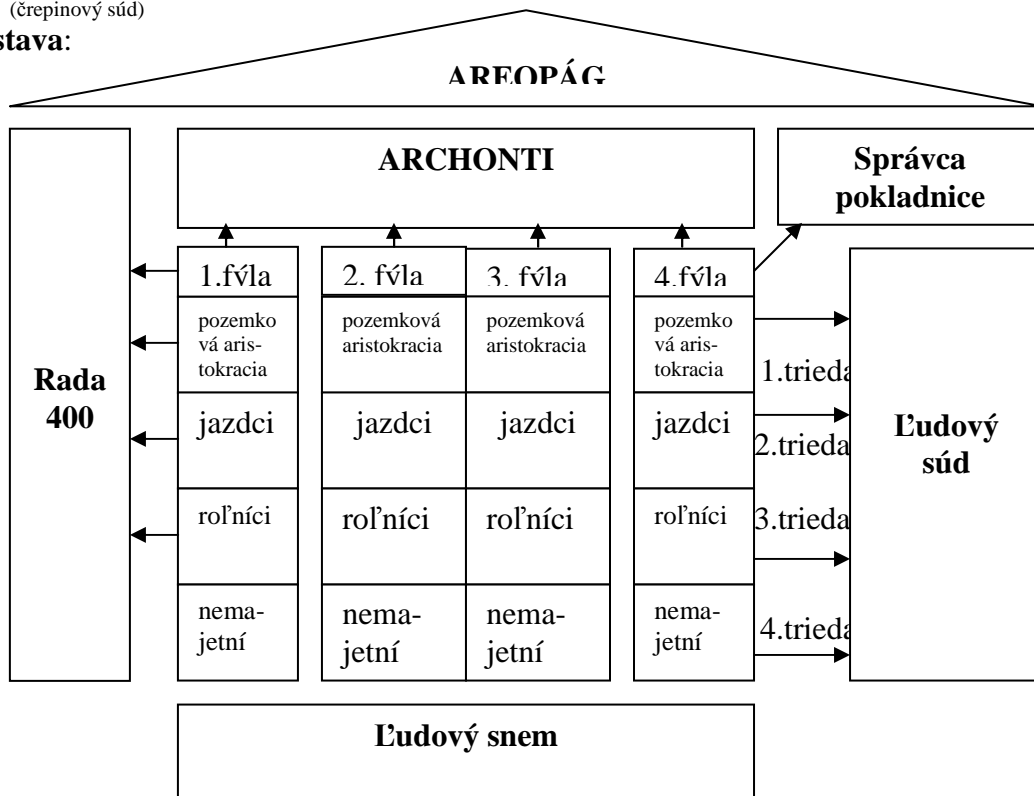
Štátne orgány:

- **9 archontov**, najvyšších úradníkov volených na 1 rok z radov aristokracie,
- **areopag**, aristokratická rada.

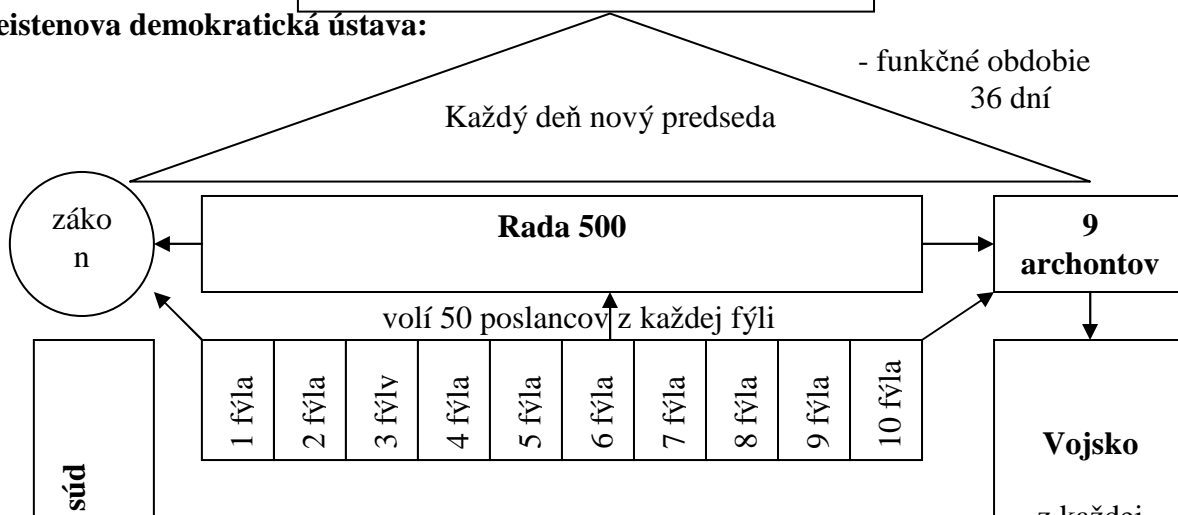
Reformy:

- **Drakontove zákony** (621 pred n.l.) – kodifikácia práva
- **Solónove reformy** (594/3 pred n.l.) – rozdelenie občanov do tried podľa majetkového **cenzu** (odhadu), zrušenie dlžného otroctva, zákon o pozemkovom maxime, obnovenie činnosti **ekklésie** (ľudový snem), vznik porotného súdu (héliaiá).
- **Tyrania Peisistratovcov** (546/5 – 527/6 pred n.l.) – nadviazala na Solónove reformy, počiatky budovania obchodného a vojenského loďstva
- **Kleisthenove reformy** (508/7 pred n.l.) – reorganizácia štátnej správy na základe územného rozdelenia Atiky, **démý** – základné jednotky, vytvorenie **rady 500** (**búlé**), voľba **10 stratégov** – vojenských veliteľov, zavedenie **ostrakizmu** (črepinový súd)

Solónova ústava:

Kleisthenova demokratická ústava:

- 479 pred n.l. – bitka pri Platajach, víťazstvo Grékov, Xerxes odtiahol domov
- 478 pred n.l. – 1. aténsky námorný spolok⁶
- 449 pred n.l. – podpísaný tzv. Kalliov mier

výsledok – Peržania stratili hegemoniu v Egejskom mori, Gréci (hlavne Atény) vyhrali, podpísali mier

dôsledky – stúpol význam Atén (čo vyústilo k súpereniu so Spartou – vojna), zlepšenie námorného loďstva,

význam – Gréci viedli obrannú vojnu (spravodlivá, proti okupantom), potvrdenie vyspelosti gréckych mestských štátov, grécke vlastenectvo (bojovali za seba).

Peloponézska vojna

Rast napätia medzi Aténami a Spartou, ako aj medzi aténskym a peloponézskym spolkom. Vyvrcholilo v roku 431 pred n.l. prepuknutím vojny. Atény mali výhodu na mori, Sparta v boji na pevnine. Perzský kráľ finančne podporil Sparťanov a Aténčania boli roku 405 pred n.l. v bitke pri Aigospotamoí porazení.

Sparta si vynútila rozpustenie aténskeho námorného spolku. Stala sa najvplyvnejším štátom v Grécku. V rokoch 395 – 371 pred n.l. prebiehala korintská vojna, v ktorej bojovali proti Sparte Aténčania s Tébami, Argom a Korintom. Vojna znamenala koniec nadvlády Sparty v Grécku.

Peloponézska vojna a vojny proti Sparte oslabilí moc gréckych mestských štátov. To v polovici 4. stor. pred n.l. využila Macedónia.

HELENISTICKÉ GRÉCKO:

Základným rysom doby je šírenie sa gréckej civilizácie prostredníctvom vojenskej expanzie ďaleko na východ, jej miešanie sa s prvkami orientálnej kultúry, vznik veľkých ríš na čele s gréckou vládnucou vrstvou a nových mestských centier gréckeho typu.

Stmelujúcim prvkom bola osoba Alexandra Veľkého a spoločný nepriateľ – Perzská ríša. Alexander bol synom Filipa II. (macedónskeho kráľa), ktorý roku 338 pred n.l. zvíťazil v boji pri Chaironeí a začal proces zjednocovania Grécka. Po otcovej smrti nastúpil na trón Alexander. Okolo macedónskeho kráľa stála silná družina rodovej aristokracie. Slobodní roľníci tvorili základ macedónskeho vojska.

Oddiely boli organizované ako falanga – šik vojska bol posilnený na pravom krídle, ktoré malo za úlohu preraziť nepriateľský šik a napadnúť nepriateľa od chrbta. Macedónsku Falangu vytvoril Filip II., ale až Alexander ju plne uplatnil. Základnou jednotkou armády bola syntagma. Bola šestnástinou malej falangy (4 malé falangy tvorili veľkú falangu) a mala 16 rád po 16 mužov. Velil jej syntagmarcha, ktorého pobočníkom bol taxiarcha. Nižšími veliteľmi boli tetrarchovia (pre každý štvorstup) a vodcovia štvrtín. Pri útoku prednej rady natiahli vodorovne pred seba 6 metrov dlhé kopie nazývané sarissy a ďalšie rady, vždy po štyroch, ich postupne skláňali a vzadu držali zvisle, aby zachytávali streli. Kopie tak tvorili akýsi pancier celej jednotky.

Nepriateľ tak narazil na les ostrých kopí a bol zmetený skôr, než sa mohol dostať k boju muža proti mužovi. Zatiaľ čo pechota bola zbraňou statickou, zvonku dotierala na nepriateľa jazdecká jednotka, zložka dynamická, a snažila sa ho naviesť proti čelu falangy. Hovorilo sa, že falanga bola kovadlinou a jazdectvo kladivom. Jazdci mali inú výzbroj a výstroj ako pešiaci. Pri tejto organizácii mohlo Alexandrovo vojsko počítajúce 35 000 pešakov a 5 000 jazdcoov porážať oveľa početnejších nepriateľov.

Hlavným mestom Macedónie boli Peláže.

Výpravy Alexandra Macedónskeho:

- 334 pred n.l. – bitka pri Graniku (rieka), otvorená cesta k ovládnutiu Malej Ázie.
- 333 pred n.l. – bitka pri Isse, porazil Dáraia III., obsadil Foiníkiu.
- 332 pred n.l. – Egypt víťaz, Alexandra ako osloboditeľa.
- 331 pred n.l. – bitka pri Gaugamelách pri Asýrii, ďalšia porážka Dáraia III.
- 330 pred n.l. – zavraždenie Dáraia III. baktrijským satrapom, vpád Alexandra do Baktrie.
- 327 pred n.l. – expedícia do Indie.
- 324 pred n.l. – návrat do Babylonu.
- 323 pred n.l. – nečakaná smrť Alexandra Veľkého v Babylone, jeho telo po smrti nepodliehalo množstvo dní rozkladu (dnešná medicína to dáva za príčinu smrti na Týfus), pochovaný v egyptskej Alexandrii (na svojich výpravách ich založil množstvo).

Po jeho smrti bola jeho ríša istý čas provizórne spravovaná diadochmi, ktorí sa teoreticky mali v správe sriedať, ale v skutočnosti obhajovali hlavne osobné záujmy. Po roku 280 pred n.l. sa ustálili mocensko-politické vzťahy akceptovaním troch mocenských štátov.

seleukovská ríša v Ázii
ptolemaiiovská v Egypte
macedónska v Európe

Vládnuce vrstvy tvorili cudzinci. Ich oporou bola armáda, kolonizačná činnosť a helenizácia. V roku 146 pred n.l. ovládli Grécko Rimania. Poslednou z helenistických ríš pripojených k Rímu bol Egypt v roku 30 pred n.l.

Helenistická kultúra:

Ideálom filozofie už nebol občan mestského štátu, ale obyvateľ rozsiahlej ríše. Nezasahoval do politiky. Náboženstvo sa dostávalo do konfrontácie s orientálnym. Ich splyvaním vznikali nové božstvá.

V umení sa sochári zamerali na zobrazenie každodenného života. Vznikol realistický portrét. Z filozofie sa odčlenili vedy – história, filológia (náuka o jazykoch), matematika (Archimedes, Euklides).

⁶ spočiatku bolo centrum spolku na ostrove Délos, preto sa najskôr volal délsky námorný spolok.